

DİJİTAL KÜLTÜRÜN YÜKSELİŞİNE DOĞRU: RİSKLER VE FIRSATLAR

Cem Koray OLGUN*

Öz

Kitle iletişim araçlarının baş döndürücü gelişimi özellikle soğuk savaş sonrası dönemden beri içinde yaşadığımız çağın basitçe dijital çağ olarak adlandırılmasına neden olmuştur. O zamandan beri insanlık bu adlandırılmaya uygun olabilecek birçok gelişmeye tanıklık etmiştir. Bu zamana kadar adım adım topluma entegre olmayı başaran yeni kitle iletişim araçları sosyal yaşamın merkezine yerleşmeyi başarmıştır. Artık bireyler bu araçlar ile sosyalleşmektedirler. Ancak bu sosyalleşme süreci düşünüldüğünden daha kapsamlı bir değişimin eşiğinde durmaktadır. Toplumsal yaşama ait her şey sayısallaşmakta ve dijitalleşmektedir. Tüm dünya dijital bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Dijital dönüşüm beraberinde yeni bir kamusallık biçimini getirmekte ve bu yeni kamusallık küresel ölçekte dijital bir kültürün oluşmasında alan vazifesi görmektedir. Böylece bu makalenin amacı dijital dönüşümün etkilerini, bu dönüşümün ortaya çıkaracağı riskleri ve fırsatları, toplumda oluşan dijital kamusallık biçimi ve giderek yükselmekte olan dijital kültür üzerinden analiz etmektir. Bu doğrultuda, Herbert Marcuse, Paul Virilio ve Manuel Castells'in görüşlerinden hareketle çeşitli istatistiklerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dijital dönüşüm, dijital kültür, dijital kamusallık, ağ toplumu.*

TOWARDS THE RISE OF DIGITAL CULTURE: RISKS AND OPPORTUNITIES

Abstract

The dazzling development of mass media has caused the era we live in to be simply called the digital age, especially since the post-cold war era. Since then, humanity has witnessed many developments that might be suitable for this naming. By this time, the new mass media that managed to integrate step by step to the society have managed to settle in the center of social life. Individuals are now socializing with these tools. However, since this socialization process is thought, it stands on the verge of a more comprehensive change. Everything about social life is digitized and digitalized. The whole world is going through a digital transformation process. Digital transformation brings with it a new form of publicity and this new publicity serves as a space for the formation of a digital culture on a global scale. Thus, the purpose of this article is to analyze the effects of digital transformation, the risks and opportunities that this transformation will create, through the form of digital publicity in the society and the increasing digital culture. Accordingly, various statistics have been used based on the views of Herbert Marcuse, Paul Virilio and Manuel Castells.

Keywords: *Digital transformation, digital culture, digital publicity, network society.*

1. GİRİŞ

Günümüz kitle iletişim araçlarının gelişiminin ve kullanımının hızla yaygınlaştığı bir dönem olmaktan ziyade dijital dönüşümün yaşandığı bir dönem olarak görülebilir. Öyle ki kitle iletişim aracılığıyla gerçekleştirilen iletişim, yüz yüze iletişimi ortadan kaldıramayacak olsa bile onu her geçen gün daha da fazla oranda etkilemeyi sürdürmektedir. Bu açıdan sosyalleşme giderek kitle iletişim araçları ile dijitalleşmekte ve bu dijitallik, kültür ile iç içe geçmektedir. Charlie Gere'in deyiimiyle "dijitallik, kültürün bir belirteci olarak düşünülebilir, çünkü

çağdaş yaşam biçimimizi başkalarından açıkça farklı bir biçimde gösteren hem insan yapımı eserleri hem de anlam ve iletişim sistemlerini kapsar” (Gere, 2008: s.16). Dolayısıyla bireylerin gündelik hayatında olan her şeyin giderek dijitalleştiği söylenebilir. John Thompson (2008: 18) “günümüzün modern dünyasındaki karmaşık karşılıklı bağımlılıkları yansıtacak, yüz yüze olmayan iletişim ve etkileşim formlarının artan önemini kabul edecek bir kamusal idealini yeniden keşfetmek zorundayız” derken bu duruma işaret etmektedir. Çünkü günümüzde iletişim giderek onun deyimiyle dolayimli iletişime- yani mekân, zaman veya her ikisi bağlamında uzakta olan bireylere enformasyon veya sembolik içeriğin aktarılması imkanını sağlayan teknik medyanın kullanımını içeren” (Thompson, 2008: 132) bir biçime dönüşmüştür. Dolayimli iletişim ile birlikte oluşan sosyalleşme ise Jose van Dijck’in deyimiyle toplumun kurumsal dokusunun bir parçası haline gelmiştir (Dijck, 2013: 5-6).

Teknolojik gelişmelerin hızı ve ortaya çıkan yeni ürünlerin toplumsal hayata görece bir çabuklukla entegre olması kısa sayılabilecek bir süre içinde dijital kültürün kaynağını oluşturan kompleks yapının temellerini atmıştır. Öyle ki Apple tarafından üretilen ilk bilgisayar Apple 1 1976 yılında piyasaya sürülmüştür (Gere, 2008: 138). 1980’lerin ortalarına gelindiğinde IBM’in kişisel bilgisayarı (PC) ofislerde kullanılmaya başlamış; şimdiki kullanılan tasarıma en yakın sayılabilecek Apple Macintosh modeli ise klavye ve faresi (mouse) ile 1985 yılında kullanılmaya başlanmıştır (Gere, 2008: 140). Görüldüğü üzere kişisel bilgisayarların ortaya çıkışından itibaren henüz elli yıl bile geçmemiştir. Ancak bilgisayarlar bilim kurgu filmlerinin senaryolarını aratmayacak bir biçimde hızla gelişmekte ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olmaktadır.

Bununla birlikte kitle iletişim araçlarına bireylerin ulaşımı giderek kolaylaşsa da hala dünya genelinde bu erişime ve kolaylığa sahip olmayan bir kesim mevcuttur. Çünkü dijital sosyal yaşam, öncelikle bireylerin bu yaşamın içine

girmesini sağlayacak bir araca sahip olmayı, -telefon, tablet bilgisayar vb.- bu araçları kullanmayı gerektirecek asgari düzeyde bilgiyi ve tabii ki telekomünikasyon ve internet hizmeti sağlayan bir şirkete aboneliği gerektirmektedir. Dolayısıyla dijitalleşme küresel ölçekte henüz tamamen yaygınlaşmamasına rağmen sosyal hayatı giderek etkilemekte ve bireyleri dijital olarak sosyalleşmeye zorlamaktadır. Örneğin kamu hizmetinden yararlanmak için bireylerin en azından bir mobil telefona sahip olması gerekmektedir. Ayrıca her bireyin en az bir elektronik posta hesabı bulunması neredeyse zorunlu hale gelmiştir. Bunlara sahip olmayanların e-devlet uygulamalarına erişmesine imkân yoktur. Anlaşılacağı gibi, önce bireylere ait veriler dijital olarak sisteme kaydedilmekte ve böylece depolanıp kayıt altına alınmakta, sonrasında ise bu kaynaktan kullanılmaktadır. Bu süreç OECD'nin 2019 yılında yayınladığı Dijitale Giderken (Going Digital) raporunda şöyle anlatılmaktadır: "Sayısallaştırma, analog verilerin ve işlemlerin makine tarafından okunabilir bir biçime dönüştürülmesidir. Dijitalleşme ise dijital teknolojilerin ve verilerin kullanılması ile mevcut faaliyetlerde yeni veya değişikliklerle sonuçlanan ara bağlantıdır. Dijital dönüşüm, sayısallaştırma ve dijitalleşmenin ekonomik ve toplumsal etkilerini ifade eder" (OECD, 2019a: 18). Anlaşılacağı gibi, dijital dönüşüm bir bütün olarak dijitalleşme sürecine ve bu sürecin etkilerine odaklanmaktadır. Bu anlamda dijital dönüşüm kavramı toplumsal değişmeyi işaret etmektedir. Bu nedenle dijital dönüşüm ile yeni kamu politikaları da belirlenmelidir. Raporda belirtildiği gibi, birçok kamu politikası dijital öncesi dönemin mirası olarak kalmıştır ve devam eden dijital dönüşüm sürecinde gözden geçirilmesi ve uyarlanması gerekmektedir. "Dijital çağın gerekliliklerinin faydalarını görmek ve/veya zorluklarıyla yüzleşmek teknolojik gelişmeler ile kamu politikaları arasındaki boşluğu daraltmayı gerektirir...Dijital dönüşüm tüm ekonomiyi ve toplumu etkilediğinden böyle bir anlayış zorunludur" (OECD, 2019a: 18).

Dijital dönüşümün sosyo-ekonomik etkileri yakın ve uzak gelecekte toplumlar için hem fırsatlar hem de riskler barındırmaktadır. Dijital dönüşüm yakın gelecekte neredeyse zorunlu ve faydalı gelişmeleri vaat ediyor olsa da daha uzak gelecekte ortaya çıkabilecek risklerin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu doğrultuda, bu makalede dijital dönüşümün söz konusu etkilerinin özellikle iki kavram üzerinden analiz edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Öncelikle dijital dönüşüm, insanlığın sahip olduğu kültürü dijital olarak kopyalayarak kaydetmekte ve depolamaktadır. Burada kültür kavramını özellikle belirli bir kapsamda Raymond Williams'ın Long Revolution'da tanımladığı biçimlerden biri olan toplumsal bağlamda kullanıyorum. Buna göre kültür belirli bir yaşam biçiminin tanımıdır ve kurumsal ya da sıradan davranışlarda/pratiklerde belirli anlam ve değerleri ifade eder (Williams, 1965: 57). Dolayısıyla dijital kültür kavramıyla belirli bir yaşam biçiminin dönüştüğünü, anlamların, değerlerin ve sembollerin değiştiğini anlatmaya çalışıyorum. Bununla birlikte, dijital kültürü bir bütün olarak insanlığın sahip olduğu kültürün dijitalleşerek yeni bir forma dönüşeceği yeni bir kültür biçimi olarak tanımlıyorum. Bu tanım yukarıda alıntılıdığım Gere'in (2008) yaklaşımıyla da örtüşüyor. Onun da belirttiği gibi dijital olan, anlam ve iletişim biçimlerimizi etkiliyor.

Burada giderek sanal hale gelen, yüz yüze olmayan iletişim ve etkileşimi vurgulamak için Thompson'dan hareketle dijital kamusal kavramını kullanıyorum. Dijital kamusal alanı ya da dijital kamusal alanı, dijital teknolojilerin sağladığı iletişim kanallarının kullanıldığı alan olarak, dahası dijital kültürün geliştiği alan olarak ele alıyorum. Sosyal medya üzerinden yapılan kamusal alan tartışmalarının ötesinde, bireylerin zorunlu olarak var olmaları gereken sosyal medya dışında sanal alanlar olduğu için bu kavramı kullanıyorum. Elektronik imzalar, elektronik sözleşmeler gibi uygulamalar ile dijitalleşen ve resmileşen toplumsal yaşama dikkat çekmek istiyorum.

Bu doğrultuda bu makalenin amacı, dijital dđnüşümün etkilerini, bu dđnüşümün ortaya çıkaracağı riskleri ve fırsatları, dijital kamusalık biçimi ve dijital kùltürün yükselişini üzerinden analiz ederek eleştirel bir değerlendirme sunmaktır. Bu değerlendirmeyi, kuramsal olarak Herbert Marcuse, Paul Virilio ve Manuel Castells'in yaklaşımlarından hareketle, mevcut dijital dđnüşüm istatistikleri üzerinden sunmaya çalışacağım.

2. ENFORMASYON TOPLUMUNDAN DİJİTAL TOPLUMA: DİJİTAL KÜLTÜR TARTIŞMASININ KURAMSAL TEMELLERİ

Dijital kùltür üzerine yapılacak bir tartışmanın kuramsal temelleri sanayi toplumu tartışmalarının başlangıcına kadar götürülebilir. Zira teknolojik gelişmeler ile kapitalist üretim biçimi arasındaki yadsınamaz bir ilişki söz konusudur. Peter Drucker'ın belirttiği gibi (1993: 33) "1750'den 1900'e kadar, kapitalizmle teknoloji dünyayı fethetmiş, bir dünya uygarlığı yaratmışlardır". Dolayısıyla kapitalizm ve teknoloji arasındaki ilişkiyi anlama çabasında olan herhangi bir çalışma için 250 yıldan fazla bir zamanı kapsayan ciddi bir literatürün olduğu aşıkardır. Ancak bu makalenin odaklandığı zaman dilimi soğuk savaş dönemi sonrası ile günümüz arasını kapsamaktadır. Bu dönem, yaşanan toplumsal bilimsel ve teknolojik gelişmeler göz önüne alınarak enformasyon toplumu olarak adlandırılmaktadır. Enformasyon toplumu, "bilginin en değerli kaynak, üretim aracı, aynı zamanda da temel ürün olduğu, işgücün çoğunluğunun enformasyon endüstrisinin işçilerinden olduğu ve enformasyonun diğer göstergelere göre ekonomik ve toplumsal olarak da baskın olduğu toplum" olarak tanımlanabilir (Mutlu,2008: 94). Birçok düşünür enformasyon toplumu kavramından farklı tanımlamalar da geliştirmiştir. Özellikle enformasyon toplumu ve sanayi sonrası ya da post -endüstriyel toplum arasında anlamsal bir yakınlık vardır ve bu iki kavram birbiri yerine kullanılmaktadır (Mutlu, 2008). Örneğin Daniel Bell'in *post endüstriyel toplumu*,

Peter Drucker'ın *post-kapitalist toplumu* gibi. Bu kavramlarla birlikte her ne kadar benzer bir adı taşımasa da benzer yönde eleştiriler sunan Herbert Marcuse'nin tek boyutlu toplumu ve nihayet Manuel Castells'in ağ toplumu kavramları da enformasyon toplumu tartışmalarının en önemli yaklaşımları arasındadır. Şüphesiz bu kavramların her biri tek başına ya da başka bir kavramla burada yapılacak analiz için kullanılabilir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi, dijital dönüşüm ve dijital kültürü analiz etmek için Marcuse, Virilio ve Castells'in görüşleri üzerinden verilecek yanıtların bu tartışma için daha yararlı olduğu düşünülmektedir. Dahası Marcuse'den başlayıp, Virilio ve Castells ile devam eden kuramsal hattın kronolojik bir perspektif içerdiğini vurgulamak gerekir. Dolayısıyla bu perspektif dijital dönüşümü açıklamak için tarihsel bir bağlam da sunmaktadır.

Buna ek olarak, söz konusu üç düşünürün yaklaşımlarının da dijital kültürün yükselişinin getireceği riskler ve fırsatları analiz ederken birbirinden farklı kuramsal konular içerdiği de belirtilmelidir. Öncelikle Herbert Marcuse'nin tek boyutlu toplum kavramı, hem ileri endüstri toplumlarında teknoloji ve kapitalizm ilişkisinin temellerini açıklamakta hem de bu ilişkinin ortaya çıkardığı olumsuzlukların günümüzde dijital kültürün beraberinde getireceği riskleri anlamakta yararlı olduğu düşünülmektedir. Paul Virilio'nun bir düşünür olarak konumu her ne kadar buradaki düşünürlerden farklı olsa da¹, özellikle teknolojinin getirdiği hız ve toplum arasındaki ilişki üzerine eleştirileri ve küresel bir tekno-kültür vurgusu, yine burada sözü edilen dijital dönüşümün nasıl gerçekleştiğini ve adım adım dijital bir kültürün nasıl oluştuğunu açıklamada yararlı olacaktır. Son olarak dijital dönüşümün ve dijital kültürün etkilerini doğrudan gözlemleyebilme imkanına sahip çağdaş bir düşünür olarak Manuel

¹Paul Virilio bu düşünürlerden farklı olarak bir iletişim bilimci ya da bir sosyolog değildir. Ancak enformasyon toplumu üzerine yaptığı tartışmalar ve eserleri ile enformasyon toplumu tartışmalarında önemli bir yeri vardır (Olgun, 2020:201).

Castells'in ağ toplumu ve akışlar uzamı yaklaşımı ise, bu açıdan burada çizilen kuramsal hattı tamamlayıcı bir işleve sahiptir. Castells'in yaklaşımı çalışmamız için sadece günümüze ilişkin güncel veriler sunmakla kalmamakta ayrıca görece iyimser bir konumda bulunduğundan, dijital dönüşüm ve dijital kültürün fırsatlarını analiz etmede diğer iki düşünürü göre daha farklı bir perspektif sağlamaktadır.

2.1. Herbert Marcuse ve Tek Boyutlu Toplum

Frankfurt Okulu'nun önde gelen düşünürlerinden biri olan Herbert Marcuse'nin ileri endüstri toplumları üzerine yaptığı çözümlemesi, teknoloji-toplum-kapitalizm ilişkisini anlamak için oldukça önemlidir. Marcuse'nin tek boyutlu toplum düşüncesi sadece kendi zamanındaki toplumsal değişimi anlamak için değil, aynı zamanda günümüz toplumunu anlamak için de oldukça aydınlatıcıdır. Ancak Marcuse'nin tek boyutlu toplum düşüncesine ve dolayısıyla çığır açıcı eseri *Tek Boyutlu İnsan* kitabına geçmeden önce onun teknoloji, toplum ve kapitalizm ilişkisi üzerine yazdığı başka bir metinden söz etmek gerekir. Marcuse *Tek boyutlu İnsan*'dan yirmi üç yıl önce 1941'de yazdığı *Some Social Implications of Modern Technology*'de, bu eserinde geliştireceği fikirlerin temellerini atar. Marcuse (2004: 41) burada teknolojiyi şöyle tanımlar: "Teknoloji, bir üretim tarzı olarak, makine çağını karakterize eden aletlerin, cihazların ve çelişkilerin toplamı, aynı zamanda sosyal ilişkileri organize etme ve sürdürme (ya da değiştirme) tarzı, yaygın düşünce ve davranış kalıplarının bir tezahürü, kontrol ve tahakküm için bir araçtır". Marcuse bu tanımla teknolojiyi bir yandan üretim tarzını belirleyen teknik araçların bir toplamı olarak görürken diğer yandan da toplumsal ilişkileri organize eden, sürdüren bir kontrol aracı olarak görmektedir. Teknolojinin toplumsal olan üzerindeki etkisine dikkat çeken Marcuse'ye göre (2004: 43) teknolojik süreç boyunca, yeni bir rasyonalite ve yeni bireysellik standartları toplumun geneline yayılmıştır. Daha sonra teknik

rasyonalite olarak ifade edeceği bu yeni rasyonalite biçimi, ileri endüstri toplumunun rasyonalite biçimidir. Teknolojik rasyonalitenin en temel ilkelerinden biri ise verimliliktir. Ona göre verimlilik burada rekabetçi bir özellik gösterir. Rekabetçi verimlilik ilkesinin, mekanizasyon ve rasyonalizasyon sürecine uyum sağlamış endüstrileri desteklemesi ile teknolojik güç ekonomik güce yoğunlaşma eğilimine girmiştir. Yani daha “büyük üretim birimlerine, büyük miktarlarda ve çoğunlukla çarpıcı bir çeşitlilikte mal üreten büyük kurumsal işletmelere, hammaddelerin çıkarılmasından malzeme, ekipman ve süreçlere sahip olan ve kontrol eden endüstriyel imparatorluklara”. (Marcuse, 2004: 43). Nihayetinde teknoloji “yeni araçlar, süreçler ve ürünler yaratarak dev işletmelerin komutasındaki gücünü sürekli arttırmaktadır” (akt.Marcuse, 2004: 44).

Marcuse bu gücü kontrol eden yapıyı aygıt (apparatus) kavramı ile adlandırmaktadır. Ona göre aygıt “mevcut toplumsal düzenlemede endüstrinin kurumlarını, cihazlarını ve organizasyonlarını ifade etmektedir” (Marcuse, 2004: 44). Marcuse’ye göre; aygıtın etkisi altında, bireysel rasyonalite teknolojik rasyonelliğe dönüştürülmüştür. “Bu rasyonalite, yargılama standartlarını belirler ve insanları, aygıtın dikte ettiklerine karşı olsalar bile onları kabul etmeye hazır hale getiren tutumları teşvik eder” (Marcuse, 2004:44). Ancak Marcuse’ye göre bu bireyselliğin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Bireysel başarı standart verime dönüşmüştür (Marcuse, 2004: 44-45). Bu verimlilik, bireyler ne kadar bu rasyonalite içinde aynı rasyonellikle davranırlarsa o derece verimli olacağı bir biçimdedir. “İnsan davranışı makine sürecinin rasyonalitesiyle donatılmıştır ve bu rasyonalite belirli bir sosyal içeriğe sahiptir” (Marcuse, 2004: 46). Marcuse bu durumu ironik biçimde şöyle betimler (2004: 47); “Birey ne kadar rasyonel davranırsa ve rasyonelleştirilmiş çalışmasına ne kadar sevgiyle katılırsa, bu rasyonelliğin sinir bozucu yönlerinde o kadar başarılı olur”.

Anlaşılabacağı gibi teknik rasyonalite toplumun her tarafına yayılmış ve toplumsal ilişkileri belirler hale gelmiştir. Bu haliyle teknik rasyonalite gündelik hayatı kolaylaştırıcı ve rahatlatıcı işleviyle içinden çıkılması imkânsız olan bir yaşam sistemi inşa etmiştir. Akıl, bu yaşam sistemi içinde biçimselleşir. Marcuse şöyle der;

Mesele şu, bireyin kendini ayarlaması ve uyarlaması için kullanılan aygıt o kadar rasyoneldir ki, bireysel protesto ve kurtuluş sadece umutsuz değil, tamamen mantıksız görünmektedir. Modern endüstri tarafından yaratılan yaşam sistemi, en yüksek uygunluk, kolaylık ve verimliliğin birleştiği yerdir. Bu terimlerle tanımlandığında akıl, bu dünyayı sürdüren bir faaliyete eşdeğer hale gelir. Rasyonel davranış, makul itaatkârlığı öğreten ve böylece hâkim sırayla anlaşmayı garanti eden bir olguyla özdeşleşir (Marcuse, 2004: 48).

Görüldüğü gibi, teknolojik rasyonalite uygunluk, kolaylık ve verimliliğin en yüksek düzeye çıkartıldığı modern endüstrinin akıl biçimi haline gelmiştir. Verimliliğin teknolojik rasyonelliğin yapısının en temel göstergesi haline geldiği yerde akıl da özerkliğini yitirir.

Akılın özerkliği, insanların düşünceleri, duyguları ve eylemleriyle aynı ölçütte anlamını yitirir, kendi yarattıkları aygıtın (apparatus) teknik gereklilikleriyle şekillenir. Akıl dinlenme yerini standart kontrol, üretim ve tüketim sisteminde bulmuştur. Orada, bu sistemin verimliliğini, uygunluğunu ve tutarlılığını garanti eden yasal ve mekanizmalar aracılığıyla hüküm sürmektedir (Marcuse, 2004: 49).

Marcuse'nin buradaki akıl tasviri onun daha sonra ileri süreceği teknik akıl kavramının kökenlerini oluşturmaktadır. Akıl, aygıtın teknik gereklilikleriyle birleşerek teknolojik rasyonalite ile biçimselleşmiş ve tahakküm aracı haline gelmiştir. Bu durumda bireyselliğin kendisi de bir çıkış imkânı sağlayamamakta aksine teknolojik rasyonaliteye uygun kitleler oluşmaktadır. Marcuse'nin belirttiği gibi (2004: 55) "modern kitlelerin ortaya çıkışı ile aygıtın verimliliği ve tutarlılığını tehlikeye atmaktan çok, toplumun ilerleyen koordinasyonunu ve otoriter bürokrasinin büyümesini kolaylaştırmıştır". Böylece toplum teknolojik

rasyonalite etrafında örgütlenen bir yapıya -sonrasında Marcuse'nin tek boyutlu toplum olarak tanımlayacağı yapıya doğru ilerlemektedir.

Marcuse'nin *Tek Boyutlu İnsan* kitabında, *Some Social Implications of Modern Technology*'de ileri sürdüğü fikirleri daha da geliştirir. Marcuse burada da teknolojinin toplumu kontrol etmek adına üretici aygıtın totaliter eğiliminden, teknolojinin toplumsal kontrol ve toplumsal uyumlaştırma aracı olarak hizmet ettiğinden bahseder (Marcuse, 2007: xlv-xlvi). Dahası, Marcuse aygıtın, savunma ve genişleme için ekonomik ve politik gereksinimlerini emek zamanı ve boş zaman, maddi ve entelektüel kültür üzerine dayatmakta olduğunu ortaya koyar. Ona göre teknolojik temelini organize etme biçimi sayesinde, çağdaş sanayi toplumu totaliter olma eğilimindedir (Marcuse, 2007:5). Marcuse'nin ileri sanayi toplumunu totaliter eğilimli görmesinin nedeni, onun bu toplumu salt refah toplumu olarak görmemesinden kaynaklanır. Marcuse'ye göre, ileri sanayi toplumu refah devleti ile savaş devleti'nin birlikteliğinden oluşmuştur ve 19. Yüzyılın rekabetçi kapitalizmi içsel olarak yerini, devletin, şirketlerin ve sendikaların ekonomik büyümeyi arttırmak için faaliyetlerini eşgüdümledikleri örgütlü bir sanai/endüstriyel ekonomiye bırakmıştı (Giddens, 2008: 227-228).

Marcuse (2007: 149) bu toplum içinde bireylerin konumu hakkında ironik bir biçimde şöyle yazmıştır. "Rasyonel ve üretici/verimli yaşıyor ve ölüyoruz". Dolayısıyla tek boyutlu toplumun olmazsa olmaz özellikleri rasyonellik ve verimlilikti. Çünkü Marcuse'ye göre toplum, "insanın teknik kullanımını da içeren şeylerin ve ilişkilerin büyüyen teknik bir topluluğunda kendini yeniden üretmişti" (Marcuse, 2007: 149). Bu toplumun teknik bir akıl yoluyla yönetilmesi ve kontrol edilmesi anlamına gelmekteydi. Yani teknik gelişmeler toplumsal hayatı giderek daha kolay kontrol etmenin yollarını belirliyordu. Marcuse bu pasajın devamında şöyle yazıyordu.

Bilimsel yönetim ve bilimsel iş bölümü, ekonomik, politik ve kültürel girişimin verimliliğini büyük ölçüde artırdı. Sonuç: daha yüksek yaşam standardı. Aynı zamanda ve aynı zeminde, bu rasyonel girişim, işletmenin en yıkıcı ve baskıcı özelliklerini bile haklı kılan ve ortadan kaldıran bir zihin ve davranış modeli üretti. Bilimsel-teknik rasyonellik ve manipülasyon, sosyal kontrolün yeni biçimlerinin içinde birbirlerine karışır. (2007: 149-150)

Anlaşılacağı gibi daha yüksek yaşam standardı beraberinde sosyal kontrolün artmasına da sebep olmaktadır. Bu toplumun dolaylı bir teknolojik gözetim altında olduğunu işaret etmektedir. Marcuse'ye göre "işgücünün gittikçe teknolojinin bütün tasarımının bir parçası haline gelmesine yol açan üretimdeki mekanikleşme hala yabancılaşmanın odak noktasıydı. Ancak acımasızlığı, sertliği ayan beyan ortada olan çalışma ortamlarının tedricen ortadan kalkması, insanın makineye köle olmasının üzerini örtüyordu" (Giddens, 2008: 228). Dolayısıyla daha yüksek yaşam standardı beraberinde aygıtla kurulan bağımlılık ilişkisini getiriyordu. Bu standartlara sahip olarak yaşamak daha fazla uyumluluk ve verimlilik ile mümkündü. Bu açıdan Marcuse'nin burada bilimsel rasyonellik ile manipülasyonun birbirine karıştığı tespiti teknolojik rasyonalitenin iki farklı yüzünü de göstermektedir. Bu yüzün bir tarafı da irrasyonelliğe işaret eder. Zira Marcuse'ye göre gittikçe gelişen ve ilerleyen "tek boyutlu toplum rasyonel ve irrasyonel arasındaki ilişkiyi değiştirir. Rasyonalitesinin fantastik ve çılgın yönleriyle çelişen mantıksızlık alanı, gerçekten rasyonel olanın, "yaşam sanatını teşvik edebilecek" fikirlerin evi haline gelir" (Marcuse, 2007: 251). Dolayısıyla irrasyonel olarak görünen herhangi bir şey, rasyonel olarak görülebilir.

Sonuç olarak Marcuse'nin tek boyutlu toplum kavramı, bireysel rasyonalitenin teknolojik rasyonaliteye dönüşmesiyle ortaya çıkan teknik aklın nasıl bir tahakküm aracına dönüştüğünü ve böyle oluşan ileri endüstri toplumunun giderek totaliter eğilimli tek boyutlu topluma dönüştüğünü gösterir. Marcuse'ye göre ileri endüstriyel toplumun verimlilik kaynaklı refah vaadi beraberinde getirdiği bedelleri düşünülduğünde gerçekleşmemiştir. Bu anlamda *Tek Boyutlu*

İnsan, “görünürdeki endüstriyel refah ortamında gerçekleşmemiş imkanların kapsamını değerlendirmeye çalışan bir toplum analizi olarak sunuluyordu” (Giddens, 2008: 226-227).

Kuşkusuz Marcuse’nin tek boyutlu toplum eleştirisi burada anlatıldığından çok daha geniş bir şekilde ve farklı bağlı bağlamlarda tartışılmayı gerektirir. Ancak bu çalışmanın kapsamı nedeniyle daha sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Marcuse’den sonra başka bir teorik uğrağımız ise Paul Virilio’dur.

2.2. Paul Virilio, Hız, Enformasyon

Paul Virilio’nun düşüncelerine enformasyon toplumu ya da kapitalist ötesi toplum tartışmalarında sıklıkla referans verilir. Virilio, bu makalede ele alınan diğer düşünürlere kıyasla bir sosyal teorisyen olarak görülmebilir. Kendisinin deyimiyle bir teknoloji eleştirmenidir (Armitage, 2017: 323). Virilio, yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile “hiper hızda gelişen modernitenin insan ve teknoloji arasındaki ilişkinin insanın etkinliğini giderek ortadan kaldırdığını savunan kötümser bir düşünceye bağlıdır” (Olgun, 2020: 197). Virilio’nun bu kötümser bakışı içinde en dikkat çekici noktalardan biri de asıl tehlikeyi metalaşma yerine teknolojik aklın hakimiyetini ilan edişinde görmesidir (Stevenson, 2008: 322). Bu düşünce hemen akla Marcuse’nin teknik akıl kavramını getirir. Virilio’nun düşünceleri ve eleştirileri birçok açıdan Marcuse’nin tek boyutlu toplumunu anımsatır. Ancak Virilio daha çok bir eleştirmen gibi yazdığından, yazılarının karamsarlık dozunun Marcuse’nin felsefi diline göre daha fazla olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte Virilio’nun ilgisi kitle iletişim araçları teknolojisinin gelişmesiyle birlikte giderek toplumda yaygınlaşması üzerine odaklanır. Virilio’ya göre bu durum tekno-bilim ve hatta kitlesel bir tekno-kültür oluşmaktadır. Bu biçimiyle de artık tarihin ilerlemesinin öznesi değil, hakikatin hızlanmasının yarattığı baş

dönmesinin öznesidir” (Virilio, 2003: 10). Virilio da Marcuse’ye benzer bir şekilde, teknolojinin gelişiminin sosyal kontrolü arttıracaklarını vurgular. Ona göre küresel tekno-kültür gözetim işlevine de sahiptir. Virilio bu tekno-kültürün yeni medya aracı² televizyon sayesinde bir ev-içi tele gözetim oluşturduğunu savunur ve bu gözetimin zamanla kapsamını genişleteceğini ileri sürer (Virilio, 2003: 17-18). Günümüzde ev içinde kullanılan akıllı teknolojiler düşünüldüğünde Virilio’nun tespitinde haklı çıktığı görülmektedir.

Virilio’nun vurguladığı önemli noktalardan biri gelişen teknoloji ile iletişimin hızının gittikçe artmasıdır. Bu doğrultuda modern iletişimin hızının sonuçlarını beş başlık altında toplayan Virilio’ya göre hızın artmasının birçok olumsuz etkisi vardır (Stevenson, 2008: 328-329). Öncelikle hız düşüncüyü ve demokratik müzakere olanağını ortadan kaldırdığından demokrasi için kullanım fikri kusurludur. İkinci olarak kitle iletişim araçlarının teknolojisi küresel ölçüde yayılması ile zaman ve mekân ortadan kalkmış ve bireyler “terminal yurttaş”larına dönüşmüşlerdir. Bununla bağlantılı üçüncü bir husus, terminal yurttaş haline gelen bireylerin zaman ve mekânın ortadan kalkmasıyla hareket etmelerine gerek kalmaması ve böylece enformasyonun hızlanmasına rağmen fiziksel davranışın azalmasıdır Dördüncü olarak enformasyonun benlik üzerine odaklanmasıyla bireyselleşme artmakta, bireyler kendileri dışındaki fiziki ve toplumsal çevreyi daha az önemsemektedir-ki bu noktada Virilio gerçekliğin telegörselleşmesinin *cosmopolis* yerine *omnipolis* yarattığını vurgular (Stevenson, 2008: 329; Olgun, 2020: 200). *Omnipolis* burada sınırlı bir görüş anlamında kullanılmıştır ve bu bağlamda Virilio’nun bireyi Marcuse’nin Tek Boyutlu İnsan kavramıyla işaret ettiği birey ile örtüşür. Beşinci olarak bu

² Virilio’nun bu fikirleri yazdığı dönemde televizyon yeni medya araçlarından biriydi. Yeni medya kavramı her dönem de farklı kitle iletişim araçlarını nitelemek için kullanılır. Dolayısıyla, telgraf ya da televizyonun kendi dönemleri içinde yeni medya olarak kabul edildiği gibi, günümüzün yeni medyası ise sosyal medyadır. Bu vurgu yazar tarafından şu yazıda da farklı örnekler üzerinden yapılmıştır (Olgun, 2020: 188).

teknolojilerin yayılması ile bireyler sürekli küresel bir gözetim altında olma durumu ile karşı karşıya kalacaklardır. Virilio'ya göre bu durum Marcuse'nin anlayışıyla uyumlu bir biçimde teknolojiye dayanan totalitarizmin ortaya çıkmasına neden olabilecektir (Stevenson, 2008: 329) (Olgun, 2020: 200).

Görüleceği gibi Virilio'nun düşünceleri, birçok yönden Marcuse'nin düşünceleriyle benzerlik gösterir³. Her ne kadar Virilio hiçbir eserinde Marcuse'ye referans vermese de Marcuse'nin tek boyutlu toplum olarak kavramsallaştırdığı ileri endüstri toplumları hakkındaki karamsar düşünceleri, Virilio'nun da benzer karamsar bakış açısında yankı bulur. Öte yandan Virilio'nun bu alanda en bilinen yazılarının kabaca 1970'lerin sonlarından 2000'lerin başına kadar olan dönemi kapsadığını düşünülürse, yaptığı tespitlerin günümüze ilişkin analizlerle daha çok örtüştüğü de söylenebilir. Tabi bu örtüşme açıkça Virilio'nun daha çağdaş olmasından kaynaklanmaktadır. Televizyonun yükselişine ve internetin gelişimine tanık olmuştur. Bu açıdan Virilio'nun buradaki en dikkat çekici kavramlarından biri olan terminal yurttaş telaffuz edildiğinde akıllara hava alanında kişisel bilgisayarıyla kahvesini yudumlarken uçağını bekleyen bir kişinin gelmesi şaşırtıcı değildir. Virilio'nun görüşlerine kısaca değindikten sonra günümüz dijital toplumu hakkında daha fazla söz söylemiş ve halen söylemekte olan Manuel Castells'in düşünceleri son teorik uğraşımız olacaktır.

2.3. Manuel Castells-Ağ Toplumu

Manuel Castells'in görüşleri şimdiye kadar anlatılan endüstri sonrası toplum ya da enformasyon toplumu tartışmaları için hem tamamlayıcı niteliktedir hem de

³ Hatta Virilio'nun (1998) Dromolojik toplum kavramı ve Marcuse'nin tek boyutlu toplum kavramı da benzer bir ilişki içinde okunabilir. Virilio'nun dromolojik toplumu askeri düzene benzetmesi ile Marcuse'nin ileri endüstri toplumlarının refah toplumu ve savaş toplumunun birlikte oluşumunda kaynaklandığı fikri arasında bu bağlamda ilişki kurulabilir.

güncelliği itibariyle önceki tartışmaların ötesine geçmeyi başarır. Hatta Castells'in üç ciltlik *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* eserinde geliştirdiği *ağ toplumu* kavramı, enformasyon toplumu ya da kapitalist ötesi toplum kavramlarının yerine kullanılabilir kadar kapsamlıdır. Castells ağ toplumu kavramı ile enformasyon, teknoloji ve kapitalizmi ilişkisini gösteren bir toplum tasvir eder. O bu bağlamda teknoloji ve toplum ilişkisini şöyle anlatır:

Teknoloji, Kapitalizmin küresel olarak yeniden yapılandığı bir tarihsel dönemde doğdu ve yayıldı; bu bir tesadüf değildi; bugünün teknoloji devrimi kapitalizm için temel önemde bir araçtı. Dolayısıyla bu değişim sürecinde ortaya çıkan yeni toplum da tarihlerine, kültürlerine, kurumlarına, küresel kapitalizm ve enformasyon teknolojisiyle özgül ilişkilerine bağlı olarak farklı ülkelerde kayda değer bir tarihsel çeşitlilik gösterse de hem kapitalist hem de enformasyoneldir (Castells, 2005: 15).

Görüldüğü gibi Castells'in düşünceleri, daha önce yukarıda tartışılan Marcuse ve Virilio'nun düşüncelerini yadsımaz. Castells'in buradaki en önemli katkısı teknoloji ve verimliliği de içine alan enformasyonel tanımlamasıdır. Enformasyonel ya da daha sonra Castells'in vurguladığı haliyle enformasyonizm bir kalkınma biçimine gönderme yapar. Castells'e göre bu kalkınma biçiminde "üretkenliğin kaynağı, bilgi üretme, bilgi işleme ve sembollerle iletişim teknolojilerindedir... Ancak enformasyonel kalkınma biçimine özgü olan şey, bilginin üzerine bilgi gelmesi eyleminin bizzat üretkenliğin ana kaynağı olmasıdır" (Castells, 2005: 20). Böylece, Castells'in analizinde üretkenlik ve verimlilik vurgusunun öne çıktığı görülebilir. Castells'in de belirttiği gibi, esnek ve uygulanabilir olan teknolojik yenilikler verimliliğin artırılmasında çok önemliydi ve ona göre eğer yeni enformasyon teknolojisi olmasaydı şimdiki anlamıyla küresel kapitalizmden söz etmek çok da mümkün değildir. Dolayısıyla enformasyonizm ile kapitalizmin gelişmesi ve yenilenmesi arasında çok sıkı bir ilişki söz konusudur (Castells, 2005: 23).

Bu doğrultuda Castells'in kullandığı başka bir kavram ise akışlar uzamıdır (space of flows). Castells akışlar uzamını, "akış üzerinden işleyen, aynı zamanda gerçekleşen toplumsal pratiklerin maddi örgütlenmesi" olarak tanımlar (Castells,2005:548). Akışlar uzamı, Marcuse ve Virilio'nun da düşüncelerindeki toplumsal işleyişin daha somut bir analizini gösterir. Marcuse'nin teknolojik rasyonelitesinde olduğu gibi akışlar uzamının mantığı da kaçınılmaz şekilde rasyoneldir. Castells'e göre akışların uzamı, "enformasyonel toplumdaki hakîm süreçlerin ve işlevlerin maddi biçimdeki desteği olarak, akışların uzamını oluşturan en azından üç maddî destek katmanının bir araya gelmesiyle tarif edilebilir" (Castells, 2005: 548). Bu katmanların ilkini, ağların maddi olarak oluşmasına imkân veren elektronik bağlantılar oluşturur. İkinci katmanı ise ağ merkezleri, düğüm noktaları ve limanlar olarak tanımlanabilecek yapılar oluşturur (Castells, 2005:549). Castells'e göre akışlar uzamının kendisi mekânsız olmasa da yapısal olarak mekânsızdır. Castells'in belirttiği gibi "bir düğümdeki konum, o konumu bütün ağla bağlantılandırır. Merkezler de limanlar da ağ içindeki görelî ağırlıkları itibarıyla hiyerarşik olarak örgütlenmişlerdir. Ancak bu hiyerarşi, ağ tarafından işlenen faaliyetlerin gelişimine bağlı olarak değişebilir" (2005: 549).

Buradaki mekânsızlık vurgusu da Virilio'nun düşüncesiyle benzerlik gösterir. Ancak Castells mekânsız bir hiyerarşinin de olabileceği görüşüyle Virilio'nun analizinin ötesine geçebilmiştir. Bu hiyerarşinin bir sonucu olarak bazı ağlar küresel ekonomide karar alma merkezleri olarak öne çıkarlar. Castells'e göre bu merkezi ağlar akışlar uzamının en net örneklerinden biridir (2005: 549-550). Örneğin güçlü ekonomilere sahip ülkelerin borsalarındaki yükseliş veya düşüşler- New York ve Hong Kong borsası gibi küresel bir etki yaratarak diğer ülkelerin ekonomik yapılarını da etkileyebilmektedir (Olgun, 2020: 205).

Castells'e göre (2005: 550) akışlar uzamının üçüncü katmanını ise akışlar uzamının çevresinde örgütlendiği "yönetmel işlevleri icra eden yönetici seçkinlerin uzamsal örgütlenmesi" oluşturur. Bu katmanın önemli bir noktası, sosyal aktörlerin işlevini vurgulamasıdır. Castells'e göre;

Akışların uzamı teorisi, toplumların asimetrik olarak her sosyal yapıya özgü hâkim çıkarların etrafında örgütlendiği yönündeki örtülü varsayımdan hareketle başlar. Akışların uzamı, toplumlarımızda tek hâkim mantık değildir. Ancak, baskın uzamsal mantıktır, çünkü toplumlarımızdaki hâkim çıkarların/işlevlerin uzamsal mantığıdır. Ancak bu yalnızca yapısal bir hakimiyet değildir. Sosyal aktörler tarafından hayata geçirilir, algılanır, kararlaştırılır, icra edilir. Dolayısıyla toplumlarımızda başlıca konumları işgal eden teknokrat-finansal-idari seçkinlerin de kendi çıkarları ve pratiklerinin maddi/uzamsal desteği konusunda özgül uzamsal koşulları olacaktır (Castells, 2005: 552).

Anlaşılabacağı gibi akışların uzamı kavramı günümüz ağ toplumunun yapısını göstermektedir. Bu yapı, mikro bağlantılar ile birbirine bağlı, zaman ve uzamdan bağımsız ama aynı zamanda hiyerarşik bir örgütlenmenin olduğu ve hatta yeniden düzenlendiği, teknolojik rasyonalite temelinde kurulan, her geçen gün bağlı bulunduğu ağları sağlamlaştıran ve geliştiren bir yapıdır.

Castells bu yeni toplumsal yapı içinde oluşan gerçek sanallık kültüründen bahseder. Ona göre bu kültür elektronik ya da dijital medyanın bir sonucu değildir. Fakat elektronik medya yeni oluşan bu kültürde "vazgeçilmez ifade araçlarını" oluşturur (Castells, 2007: 504). Castells'e göre "gerçek sanallığın insanların hayal gücünü ve temsil sistemlerini neden ele geçirebildiğini açıklayan maddi temel, insanların akışlar uzamında ve zamansız zamanda sürdürdükleri hayattır" (2007: 504). Dolayısıyla gerçek sanallık kültürü, elektronik/dijital medya araçlarının gelişmesiyle birlikte daha da güçlenmektedir. Castells daha sonra *İletişim Gücü* kitabında bu durumu net bir şekilde açıklar. Ona göre "internet ve kablosuz iletişimin yayılması iletişim ağlarını merkezlesztirmiştir" (Castells, 2016: 108). Merkezlesztiren iletişim ağları, günümüz ağ toplumunun yukarıda anlatılan, akışlar uzamının mikro yapısını kuvvetlendirdiği gibi, sosyal

ağların yükselişiyile birlikte bütün bir iletişim sürecini küresel ölçekte yenilemektedir. Dolayısıyla Castells de burada ağ toplumu kavramının kapsamını geliştirir. Ona göre tarihsel olarak özgün olan bu yapı, “enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı yeni teknolojik paradigma ile bazı önemli sosyo-kültürel değişimler arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmıştır. Bu değişimlerin en başta gelen boyutlarından biri de (...) bireyleşmedir” (Castells, 2016: 9).

Görüldüğü gibi bireyleşme sonucu oldukça önemlidir. Çünkü bireyleşme bu yeni kültürün bir parçası olarak iletişimin kendisini de değiştirmiştir. Bu doğrultuda Castells günümüzde sosyal medya üzerinden kurulan iletişimi en net açıklayan kavramlardan biri olan kitlesel öz iletişim kavramını geliştirir⁴. Castells bu kavramı şöyle açıklar:

Kitlesel iletişimdir çünkü bir mesaj ya da ileti hacimli bir e-posta gibi küresel bir takipçi kitlesine ulaşma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda öz iletişimdir, çünkü mesajı kişinin kendisi üretir, oysa alıcıları kişinin kendisi tanımlar..Üç iletişim biçimi (kişiler arası iletişim, kitlesel iletişim ve kitlesel öz iletişim) birbirinin yerini almak yerine bir arada var olur, etkileşim içindedir ve birbirini tamamlar (Castells, 2016: 92).

Anlaşılabacağı gibi, Castells’in kitlesel öz-iletişim kavramı bireyin de aktif olarak ağ toplumunun içinde yer aldığı açık bir göstergesidir. Castells yine de kitlesel öz iletişimle birlikte gerçek toplulukların sona ermeyeceğini, sosyalleşmenin azalmayacağını ileri sürer. Hatta ona göre internet ile sosyalleşme daha da artmıştır. Çünkü internet üzerinden bağlantı haline olmak kolaydır. Ayrıca Castells, internet ve sosyal ağlar üzerinde bireylerin aynı fiziksel yaşamlarında olduğu gibi davrandıklarını ve fakat çok bağlantı kurduklarını belirtir. Bu nedenle Castells’in belirttiği gibi “fiziksel hayattan daha sosyaldir. Ama insanlar sanal gerçekliği yaşamaz: Gerçek bir sanallık söz konusudur, çünkü toplumsal

⁴ Kitlesel öz iletişim kavramının kullanıldığı bir nicel çalışma örneği olarak Olgun ve Öztürk’ün (2020) Sosyal Medya ve Dolayimli Gündelik Yaşam: Goffman ve Castells Ekseninde Sosyal Medya Kullanımının Gençler Üzerindeki Etkisi (Adıyaman Üniversitesi Örneği) çalışmasına bakılabilir.

pratikler, paylaşma, topluma karışma ve toplumda yaşanan sanallıkta akışlar uzamında (...) kolaylaştırır” (Castells, 2016: 13).

Buraya kadar, Marcuse, Virilio ve Castells’in görüşleri üzerinden günümüzde dijital dönüşüm ve dijital kültürün hem tarihsel hem de teorik arka planını açıklama amacıyla bir hat oluşturulmuştur. Şimdi bu perspektif üzerinden dijital kültürün yükselişi tartışılacaktır.

3. DİJİTAL KÜLTÜR: RİSKLER VE FIRSATLAR

Dijital dönüşümün günümüzde geldiği noktayı anlamak için öncelikle kullanılmaya başlanan yeni teknolojilerden kısaca söz etmek gerekir. OECD’nin Going Digital raporunda (2019a: 18-19) bu teknolojileri gösteren bir grafik yer alır. Birbirine bağlı dijital teknolojilerin ekosistemi olarak adlandırılan grafikte; Nesnelerin interneti (internet of things), 5G ağlar, bulut programlama (cloud computing), büyük veri (big data), yapay zekâ, blok zinciri teknolojisi (blockchain) ve programlama gücü (computing power) dijital dönüşümün temelindeki teknolojiler olarak gösterilmektedir. Bu teknolojilerin önemi, önümüzdeki birkaç on yıl içinde küresel ölçekte sosyo-ekonomik yapıda meydana getirebilecekleri değişimlerdir. Örneğin Nesnelerin interneti, makinelerin akıllı cihaz ve nesnelere topladıkları verilerle başka makineler ile bağlantıyı tanımlamaktadır. Akıllı telefonlar, tabletler, akıllı televizyonlar, giyilebilir akıllı cihazlar (saat vb.), akıllı evler ve hatta yeni model otomobillerin internete bağlanabilmesi Nesnelerin internetinin en görünen örnekleridir (OECD, 2019a: 19). Bu türden akıllı cihazlar sadece bireylerin internete ulaşması işlevi görmemekte, aynı zamanda internet aracılığıyla birbirlerine de bağlı kalmaktadır. Telefon, tablet ve televizyon arasında kablosuz bağlantı üzerinden böyle bir bağlantı söz konusudur. Dolayısıyla bu cihazlar birbirleriyle senkronize olarak elde ettikleri verileri paylaşmaktadır. Makine-makine iletişimi olarak adlandırılan bu biçimin bireysel kullanım dışındaki örneği olarak akıllı şehirler,

tarım ve manifatura alanında kullanılan uygulamalar verilebilir (OECD, 2019a: 19). Nesnelerin interneti ile ilişkili olarak 5G ağların gelişiminin de oldukça önemli etkileri olacaktır. 5G ya da yeni jenerasyon kablosuz ağlar sadece daha hızlı veri transferine olanak sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda sürücüsüz otomobil gibi makine-makine iletişimini de geliştirecektir (OECD, 2019a: 19).

OECD raporunda bahsedilen diğer önemli teknolojilerden biri de bulut depolama programlarıdır. Bu teknoloji Apple, Google, Microsoft gibi sektörün önemli şirketleri tarafından kullanıcılarına sunulmaktadır. Bulut depolama sayesinde kullanıcılara fiziksel olarak var olmayan sanal bir depolama alanı verilmektedir. Bu alana sahip olan birey herhangi bir akıllı cihaz ile çevrimiçi olarak kişisel dosya, resim, video ve e-kitap gibi verilerini saklayabilmektedir. Bulut depolama programları sadece sanal depolama alanı olmanın ötesinde bir işleve sahiptir. Bu programlar, “yapay zekâ, otonom makineler, büyük veri ve üç boyutlu baskı gibi diğer dijital teknolojileri kolaylaştıracak şekilde bilgi işlem kaynaklarının uygunluğunu, kullanılabilirliğini, kapasitesini, çeşitliliğini ve yaygınlığını artırarak dijital dönüşümü yaygınlaştırır” (OECD, 2019a: 19). Anlaşılabacağı gibi bulut programlama pek çok alanda kullanılabilen çok işlevli bir veri bankası işlevi görmektedir. Youtube, Netflix ve Spotify gibi uygulamalar da temel olarak bulut programlama mantığı üzerinden işlemektedir.

Bununla birlikte dijital dönüşümün etkileri henüz dünyanın her yerinden aynı oranda hissedilmemektedir. Yukarıda anlatılan mevcut teknolojik gelişmelerin bazıları hakkında kamuoyunun fikri olmadığı gibi, bazılarından ise haberdar olmasına rağmen gündelik hayat pratiğine yerleşmemiştir. Ancak bu teknolojiler yavaş fakat emin adımlarla sosyo-ekonomik yapı içine yerleşmektedir. Bunun en önemli göstergesi internet ve bilgisayar teknolojilerinin kullanımının (ICT) “ülkeler, şirketler ve bireyler arasında eşitsiz bir şekilde dağılmasına rağmen büyümesidir” (OECD, 2017: 10). Marcuse’nin teknolojik rasyonalitenin mantığı

olarak gösterdiği verimlilik günümüz dijital toplumunun da olmazsa olmazı haline gelmiştir. Verimliliğin artması sadece üretilen herhangi bir ürünün daha hızlı bir şekilde üretilmesine ve dağıtılmasıyla sağlanamaz aynı zamanda dağıtım yapılan ürünün mümkün olan en hızlı biçimde tüketiciye ulaşması ile gerçekleştirilir. Dolayısıyla verimlilik bu geniş kapsamıyla kapitalist üretim biçiminin de en temel ilkesi haline gelmiştir. Ancak verimliliğin artmasına, hizmetlerin kolaylaşmasına odaklanan Marcuseci teknik akıl sunduğu hizmeti alabilecek olanlar dışında kalanları göz ardı eder. Nesnelerin internetinin bir örneği olan kasiyersiz kasa ve hava alanlarında bulunan ekspres bagaj uygulamaları, bir yandan tüketici bireylerin işlerini kolaylaştırırken diğer yandan bu sektörde çalışan bireylerin işsiz kalmasına yol açabilecektir.

Elbette otomasyonun işyerlerindeki kullanımının artmasıyla istihdamın birçok sektörde azalması sadece günümüzde değil Sanayi Devriminden bu yana karşılaşılan sorunlardan biridir. Hatta teknoloji yüzünden birlikte işsiz kalma korkusu olarak teknofobi üzerine çalışmalar da bunu göstermektedir (McClure, 2018). Ancak buradaki risk tarihsel olarak benzer risklerin ötesinde yeni bir ekonomik yapıya gönderme yapmaktadır. OECD'nin (2019a: 84) raporuna göre Dijital dönüşüm ile hem bazı işler kaybolacak hem de yeni işler oluşturulabilecektir. Ancak tahminler mevcut bazı işlerin %14'ünün yüksek bir otomasyon olasılığı ile karşı karşıya olduğunu ve %32'sinin önümüzdeki 10 ila 20 yıl içinde önemli değişikliklerle karşılaşacağını göstermektedir. Burada değişmesi muhtemel işlerin yukarıda örneğini verdiğimiz kasiyerlik ya da havaalanı yer hizmetlisi gibi işlerin olduğu görülebilir. Dolayısıyla bu tür işler düşük veya orta vasıflı işçilere yönelik işlerdir. OECD raporunda dijital dönüşüm ile son yıllarda özellikle dijital yoğunluk gerektiren sektörlerde yeni işlerin ortaya çıktığı vurgulansa da bu sektörlerde yüksek vasıflı iş fırsatlarından yararlanma olasılığı en yüksek olan işçiler, teknolojiyi tamamlayan ve rutin olmayan görevleri yerine getirebilecek becerilere sahip işçilerdir (2019a: 88). Ancak raporda dijitalleşme

ile artan otomasyon nedeniyle yukarıdaki belirtilen benzer sektörlerde hem düşük hem de orta vasıflı işçilerin düşük istihdam nedeniyle rekabetinin artacağı hem de bu işçilerin yeni beceri gereksinimlerine uyum sağlama da güçlük çekebileceklerinin muhtemel olduğu da vurgulanmaktadır (2019a: 88-89). OECD'nin aynı yıl yayınladığı diğer bir rapor olan *Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future*' da ki tespitlerde de yeni beceriler edinme gereksinimine vurgu yapılmaktadır. Dahası bu beceriler "problem çözme becerileriyle birlikte katı bilişsel becerilerin (matematik ve okuryazarlık) ve bilişsel olmayan ve sosyal becerilerin (örn. iletişim ve yaratıcılık) bir kombinasyonunu gerektirmektedir (...) Eğitim ve kendini geliştirme, dijital dönüşümde başarılı olmak için bir zorunluluktur" (OECD, 2019b: 15). Dolayısıyla dijital dönüşümün yakın gelecekte getireceği en önemli risklerden biri özellikle düşük ve orta vasıflı işçilerin -ki kendi yeteneklerini geliştirmek için çaba sarf etmezlerse- istihdam sorunu olacaktır.

Dijital dönüşümün getirdiği risklerden biri de toplumsal hayatın tamamen dijitalleşmesiyle toplumun giderek dijital gözetim toplumuna dönüşmesidir. Marcuse teknolojik rasyonalitenin sosyal kontrol aracı olarak işlediğini söylerken ya da Virilio televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte tele gözetimden bahsederken aslında bu durumu öngörmüşlerdir. Günümüzde Nesnelerin interneti ile evimizde kullandığımız bütün akıllı araçlar birbirine bağlanmakta ve aralarındaki veri paylaşımı nedeniyle bireylerin yaşantılarının neredeyse her anını kaydetmektedir. Örneğin, Google üzerinden arama yapıldığında arama geçmişini kayıt altına alınır. İnternette girilen her site ve orada geçirilen süre kaydedilir. Bireylerin ilgi alanları yapay zekâ tarafından tahmin edilerek onu tüketime yönlendirecek algoritmalar oluşturur ve ilgili reklamlar bireylerin karşısına çıkarılır. Dolayısıyla akıllı araçlar bireylerin beğeni ve ilgilerini, neye tepki verip neye tepki vermeyeceğini tahmin edebilecek kadar veriye sahiptirler ancak bu verilerin kimlerle paylaşılacağı ise hayli şüphelidir. Bireylerin interneti,

kablosuz iletişim teknolojisini ve akıllı araçları imkânı varsa kullanmaması irrasyonel gözükmetedir. Marcuse'nin belirttiği gibi yüksek yaşam standardına sahip olmanın bedeli sosyal kontrol olarak ödenmektedir. Ancak Goulden ve arkadaşlarının çalışmalarında belirttikleri gibi bireylerin bu teknolojilerin uzaktan izlenmeyi mümkün kılan teknolojiler olduklarını biliyor olmaları uzaktan izlemenin kabul edileceği anlamına gelmez (Goulden v.d,2018: 1596-1597). Onlara göre bu durum yakın gelecekte bu tür sistemlerin (Nesnelerin interneti) benimsenmemesini sağlayabilir (Goulden v.d,2018: 1597).

Bununla birlikte dijital dönüşümün en önemli kaynaklardan biri de oluşan büyük ölçekteki veridir (Big data). Boyd ve Crawford büyük veri kavramının zayıf bir kavram olduğunu ileri sürerler. Onlara göre (2012: 663) Şu anda mevcut olan veri miktarlarının genellikle oldukça büyük olduğundan şüphe yoktur, ancak bu yeni veri ekosisteminin belirleyici özelliği değildir. Bu nedenle kendi çalışmalarında büyük veriyi teknoloji, analiz ve mitolojinin etkileşimine dayanan kültürel, teknolojik ve bilimsel bir olgu olarak tanımlarlar (2012: 663). Onların kavramsallaştırmalarıyla büyük veri halihazırda bilgi nesnelereni değiştiren bir bilgi sistemi olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda insan ağlarını ve toplumu nasıl anladığımızı bilgilendirme gücüne de sahiptir (Boyd & Crawford, 2012: 663). Büyük verinin oluşumundaki en önemli nokta, verilerin herkes tarafından üretilebilmesi ve mevcut verilerin sürekli güncellenmesini içermektedir. Johannsen'in de belirttiği gibi (2019: 142) büyük veriler yalnızca mevcut verilerin gerçek olarak işlenmesini değil, aynı zamanda ilk etapta veri oluşturmaya yönelik bir dönüşü de ifade etmektedir. Örneğin, sosyal medyada kullanıcı davranışını yakalayıp veriye dönüştürmeye veya giyilebilir bir cihazdan kaç adım atıldığını izlemeye ve böylece bedensel hareketleri dijital ölçütlere dönüştürmeye çalışır. Dolayısıyla bireylerin dijital olarak bıraktığı her iz aynı zamanda bir veri olarak saklanmaktadır. Bireyler sadece sosyal medya araçlarında ileti, fotoğraf, video ve vb. şeyleri paylaşarak değil aynı zamanda

kullandıkları her uygulama ile kendileri hakkında veri oluşturmaktadır. Nesnelerin interneti ile birbirinden ayrı gibi gözükse bütünü bu uygulamalar, örneğin Facebook, Instagram, Netflix, Spotify, gibi uygulamalar ve sağlık/egzersiz uygulamaları ya da giderek yaygınlaşan giyilebilir teknolojiler, bireylerin sanal bir profilini oluşturmaktadır. Bu durum bireylerin kişisel verilerinin güvenliği hakkında endişe duymalarına neden olmaktadır. OECD 2017 raporunda bireylerin duyduğu güvenlik endişelerinin onları çevrimiçi davranışlarını değiştirmeye teşvik edebileceğini ve dijital hizmet benimsenmesi üzerinde potansiyel olumsuz etkiler yaratabileceğini belirtmiştir (2017: 251). Yine aynı raporda hem birey hem de işletmeler için güven artırıcı teknolojilerin gerekliliği fakat henüz yetersiz olduğu vurgulanmıştır (2017: 270). Ayrıca kişisel verilerin güvenliği konusunda beceriler ve uzmanlıklar giderek önem kazanmakta ve hem bireyler hem de işletmeler tarafından talep edilmektedir (OECD, 2017: 275). Avrupa Birliği (AB) bölgesinde 2016 yılında yapılan survey çalışmasında “her on kişiden yedisinden fazlası (%72) e-postalarının ve çevrimiçi anlık mesajlaşmanın gizliliğinin garanti edildiğinin çok önemli olduğunu” ve “katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin de (%65) mesajlarını ve çağrılarını şifreleyebilmeleri gerektiğine tamamen katıldıkları görülmüştür (OECD,2017:252). Eurostat’ın *Digital Economy and Society in EU* raporuna göre (2018:19) AB bölgesindeki tüm internet kullanıcılarının neredeyse yarısı (%46) kişisel bilgilerin reklam amaçlı kullanılmasına izin vermediklerini ve %40’ı ise sosyal ağ sitelerindeki profillerine veya içeriklerine erişimi kısıtladıklarını belirtmektedirler. Bunlarla birlikte Kullanıcıların sadece %37’si kişisel bilgi vermeden önce gizlilik politikası bildirimlerini okuduklarını, yine %37’si tıklamadan önce web sitesinin güvenli olup olmadığını kontrol ettiklerini, %31’i uygulamaların coğrafi konumlarına erişimini kısıtladıklarını ve sadece %10’u web sitelerinden çevrimiçi saklanan kişisel bilgileri güncellemelerini veya silmelerini istediklerini bildirmiştir. Görüldüğü üzere bu oranlar dijitalleşmenin giderek

yükselişinin karşısında oldukça düşük kalmaktadır. Bireyler henüz kişisel verilerinin ne kadar değerli olduğunun farkına varamamakta ve dijital kamusal alanda haklarının ne olduğunu bilmemektedirler.

4. SONUÇ

Dijital dönüşüm henüz tamamlanmamış devam etmekte olan bir süreçtir. Bu dönüşümün tarihteki diğer teknolojik dönüşümlerden en önemli farkı, bireylerin en azından bir parçasına zorunlu olarak katılımlarıdır. Günümüzde hiçbir birey internet olmadan modern toplumun imkanlarından yararlanamayacaktır. Bireyler şimdiye dek hiç olmadıkları kadar teknolojiye bağımlı hale gelmiştir. Marcuse'nin bahsettiği anlamda teknolojik rasyonalite toplumun her tarafına yayılmıştır. Verimlilik her geçen gün daha da önem kazanmakta ve bireysel başarının verimlilik istatistikleriyle ölçüldüğü ve çalışanlar arasında rekabetin arttığı neoliberal politikayla örölmüş bilgi temelli dijital bir ekonomi oluşmuştur. Banet-Weiser ve Castells'in (2020: 34) belirttiği gibi bu haliyle "dijital ekonomi her zamankinden daha fazla kültürel olarak üretilmiş bir ekonomidir". Dolayısıyla dijital ekonominin kendisi de dijital kültürden bağımsız düşünülemez.

Dijital dönüşümün özellikle önümüzdeki on yıl içinde sosyo ekonomik etkilerinin olacağını makalenin başında OECD raporuna referans vererek belirtmiş ve bu etkilerin biçimselleşmiş bir hali olarak kültürün de dijitalleşerek yeni bir forma dönüşeceğini öne sürmüştüm. Kuramsal olarak hem Marcuse'nin hem de Virilio'nun görüşlerinden hareket edildiğinde bu savın bir yere kadar destekler görüldüğünü söylemek gerekir. Daha kesin bir yargıda bulunmak için uygulamalı bir çalışmanın yapılması şarttır. Ancak hem Marcuse hem de Virilio'nun kendi dönemlerindeki toplumsal değişmeyi anlatırken yaptıkları gözlemlerin günümüz toplumunda gözlemlendiğini hatta bazı açılardan daha da somutlaştığını görmek mümkündür. Teknolojik rasyonalitenin topluma yayılması sadece bu mantığa sahip profesyonellerin artışında değil, yapay zekanın ve akıllı

araçların işleyişinde de görülebilir. Özellikle akıllı araçların topladıkları veriler üzerinden kurduğu algoritmalar ile bireyler hakkında birçok şeyi öğrenebilmeleri bunun açık bir göstergesidir. Nesnelerin interneti ile ev içinde kullanılan telefon, tablet ve TV gibi akıllı araçların ya da daha büyük makinelerin birbirleriyle insansız ya da öznesiz bir bağlantı kurabilmesini sağlamıştır. Böyle dijitalleşme sürecinde birey giderek dışarıda kalmaktadır. Aslında dışarıda kalma durumu bir dışlanma değil bir içe kapanma durumudur. Castells'in ifade ettiği bireyselleşmenin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda yine Castells'in kişisel öz iletişim kavramını açıklarken kullandığı elektronik içe kapanma (elektronik autism) ifadesi ile de anlatılabilir. O'na göre kişisel öz iletişim biçimin önemli bir bölümü gerçek iletişimden ziyade "elektronik içe kapanma"ya yakındır (2016: 104). Ancak Castells'in içe kapanma durumunu olumsuz bir anlamda kullanmadığını belirtmek gerekir. Çünkü birey internet aracılığıyla mesajını fiziksel olarak ulaşamayacağı kişilere de iletebilmektedir. Dolayısıyla Castells'in dediği gibi bir gerçek sanallık söz konusudur. İşte bu gerçek sanallık, dijital kamusal kavramından bahsederken dayandığım temel noktadır. Bireylerin hayatlarını fiziksel ortamdaki olabildiğince uzak yaşayabildikleri dijital kamusal alanları oluşturmuştur. Dijital kamusal alan sadece sosyal medyadan ibaret değildir. Birey internet kullanımı ile vatandaş olarak e-devlet uygulamalarından yararlanır, maaşını alır, ödemelerini yapar, dijital sözleşmeler imzalar, hemen hemen her alanda eğitim alabilir, haber alır, kendi kişisel haberlerini başkalarıyla paylaşır, içerik üretip yayımlayabilir, toplu görüşmeler vb. yapabilir. Üstelik burada sayılan bazı uygulamaları kullanmak örneğin e-devlet gibi giderek zorunlu hale gelmektedir. Kısaca bireyler fiziksel hayatta yapabildikleri hemen her şeyi internet üzerinden gerçekleştirebilirler. Dolayısıyla dijital kamusal alan, dijital teknolojilerin gelişimi ile gün geçtikçe kapsamını genişletir. Dijital kültür, dijital kamusal alan içinde, bireylerin iletişim biçimlerinin değişmesiyle (dolaylı iletişim) küresel olarak çok boyutlu gözükür

fakat giderek tek boyutlu hale dönüşen bir nitelik gösterir. Çünkü dijital kültürün temeli, teknolojik rasyonalitenin mantığına dayalı olacaktır. Bu mantığın bireylere vaadi ise çok kültürlülük yerine onları sanki öyleymiş gibi görünen nesnelere tüketimine yönlendirmek olacaktır. Dijital kültür ne olursa olsun kapitalist üretim mantığından sıyrılamayacaktır.

Sonuç olarak, dijital kültürün yükselişinin getireceği risklerin vaat ettiği fırsatlara göre daha fazla olduğu söylenebilir. Dijital dönüşüm her ne kadar heyecan verici olsa da burada Marcuse ve Virilio'ya göre çok daha iyimser sayılabilecek Castells'in, Ağ Toplumunun Yükselişinin sonunda yazdıkları ile cevap vermek yerinde olacaktır. "Ne var ki heyecan verici bir an olmayabilir. Çünkü, sonunda insani dünyamızda- yapayalnızken, tarihsel gerçekliğin aynasında kendimize bakmamız gerekecek. Gördüğümüzü beğenmeyebiliriz" (Castells ,2005: 632). Dolayısıyla dijital kültürün yükselişinin, teknolojik rasyonaliteyle birlikte mevcut kültürü dijitalleştirip köklerinden koparacağını söylemek ve böylece bireylerin dijital kamusal alan içinde yeniden biçimlendirilerek tek boyutlu insana dönüşecekleri bir dijital kapanmaya sebep olabileceği sonucuna varmak olasılık dışı olmayacaktır. Yine de bunu savı çeşitli verilerle tartışmak için henüz geç değildir.

KAYNAKÇA

- Armitage, John (2017). Paul Virilio, *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* (iç) Der. Bryan S. Turner & Anthony Elliot, Çev: Barış Özkul, İstanbul: İletişim.313-326.
- Banet-Weiser, Sarah ve Castells, Manuel (2020). Ekonomi Kültürdür. *Başka bir Ekonomi Mümkün* (iç). Ed. Manuel Castells. Çev. Onur Orhangazi. Ankara: Ütopya. 13-56.
- Boyd, Daniel & Crawford Kate (2012). Critical Questions For Big Data: Provocations for a Cultural, Technological, and Scholarly Phenomenon. *Information, Communication & Society*. Vol. 15, No. 5, 662–679.
- Castells, Manuel (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, Manuel (2007). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Üçüncü Cilt: Binyılın Sonu. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, Manuel (2016). İletişim Gücü. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dijck, Jose van (2013). The Culture Of Connectivity: A Critical History of Social Media, New York: Oxford University Press
- Drucker, Peter J. (1993). Kapitalist Ötesi Toplum. Çev. Belkis Çorakçı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Eurostat (2018). Digital Economy & Society in EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/images/pdf/pdf-digital-eurostat-2018.pdf>
- Gere, Charlie (2008). Digital Culture. Expanded Second Edition. London: Reaktion Books.

- Giddens, Anthony (2008). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul:Metis.
- Goulden, Murray v.d. (2018). Living with Interpersonal Data: Observability and Accountability in The Age of Pervasive ICT. *New Media & Society*. Vol. 20(4) 1580–1599.
- Johanssen, Jacob (2019). *Psychoanalysis and Digital Culture: Audiences, Social Media, and Big Data*. New York: Routledge.
- Marcuse, Herbert, (2004). *Some Implications of Modern Technology*. *Technology, War and Fascism* (iç). Ed. Douglas Kellner. New York: Routledge. 41-65.
- Marcuse, Herbert, (2007). *One Dimensional Man*. New York: Routledge.
- McClure, Paul K. (2018). “You’re Fired,” Says the Robot: The Rise of Automation in the Workplace, Technophobes, and Fears of Unemployment. *Social Science Computer Review*. Vol. 36(2) 139-156.
- Mutlu, Erol (2008). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ayraç.
- OECD (2017). *OECD Digital Economy Outlook 2017*. ECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264276284-en>.
- OECD (2019a). *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264312012-en>.
- OECD (2019b), *Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264311992-en>.
- Olgun, Cem Koray (2020). *Yeni Medya ve Enformasyon Toplumu*. *İletişim Sosyolojisi* (iç). Ed. Gürcan Şevket Avcioğlu ve Cem Koray Olgun. İstanbul. Lisans yayıncılık. 187-210.
- Olgun, Cem Koray ve Öztürk, Emre. (2020) *Sosyal Medya ve Dolayımli Gündelik Yaşam: Goffman ve Castells Ekseninde Sosyal Medya Kullanımının Gençler Üzerindeki Etkisi* (Adıyaman Üniversitesi Örneği). *Gençlik ve*

Dijital Çağ (iç). Ed. Aylin Görgün Baran, Oya Hazer ve Serhat Öztürk.
Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. 139-154.

Thompson, John B. (2008). *Medya ve Modernite*. Çev. Serdar Öztürk. İstanbul:
Kırmızı Yayınları.

Virilio, Paul (1998) *Hız ve Politika: Dromoloji Üzerine Bir Deneme*. Çev: Meltem
Cansever. İstanbul: Metis.

Virilio, Paul (2003) *Enformasyon Bombası*. Çev: Kaya Şahin. İstanbul: Metis.

Williams, Raymond (1965) *Long Revolution*. Great Britain: Pelican Books.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Advances in mass media technology are causing the modernization of today's society. In fact, even though indirect communication through mass media cannot eliminate face-to-face communication, it continues to affect it more and more. This situation causes individualization to increase in society but does not eliminate socialization. In this respect, socialization is increasingly digitalized by mass media, and thus individuals face digitalization more in their daily lives. Even if this encounter takes place over the internet with the smart tools they often use at their own will, individuals need to keep up with the minimum level of digital transformation for their daily lives to function smoothly. For example, in order to benefit from public service, individuals must have at least one mobile phone. In addition, it has become almost mandatory for each individual to have at least one e-mail account. It is not possible for those who do not have access to e-government applications. Therefore, the data of individuals are first recorded digitally in the system, and thus stored and recorded, and then used from this source.

The concept of digital transformation, which is used to explain the socio-economic effects of digitalization, indicates social change in this sense. The purpose of this article is to analyse the effects of digital transformation, the risks and opportunities it will create, through the form of digital publicity and the rise of digital culture. Accordingly, a critical assessment is presented over the existing digital transformation statistics based on the approaches of Herbert Marcuse, Paul Virilio and Manuel Castells.

Theoretical Framework

It should be noted that the approaches of Herbert Marcuse, Paul Virilio and Manuel Castells include different theoretical positions when analysing the risks and opportunities of the rise of digital culture. First of all, the concept of one-dimensional society of Herbert Marcuse is thought to be useful both in explaining the fundamentals of the relationship between technology and capitalism in advanced industrial societies, and in understanding the risks of digital culture today. Although Paul Virilio's position as a thinker is different from the thinkers here, especially his criticism on the relationship between technology's speed and the relationship between society and a global techno-culture emphasis, how the digital transformation mentioned here is realized and how a digital culture step by step. useful in explaining that it occurs. Finally, as a contemporary thinker with the opportunity to directly observe the effects of digital transformation and digital culture, Manuel Castells' network society and flow space concepts have a function to complement the theoretical line acting in this respect. Castells' approach not only provides up-to-date data for our study. Castells' optimism towards technological developments compared to Marcuse and Virilio provided a different perspective than the other two thoughts while analyzing the opportunities of digital transformation and digital culture.

Results

As a result of this theoretical discussion, the following can be said. First of all, digital transformation is an ongoing process that has not been completed yet. The most important difference of this transformation from other technological transformations in history is that individuals participate in at least part of it. Today, no individual will be able to benefit from the opportunities of the

modern society without the Internet. Individuals have become more technology dependent than ever before. Technological rationality has spread all over the society in the sense that Marcuse mentioned. Productivity is gaining more importance day by day, and a knowledge-based digital economy has been created with neoliberal policy, where individual success is measured by productivity statistics and competition among employees has increased.

The socio-economic impacts of digital transformation, especially in the next decade, will be seen globally. As a formalized form of these effects, culture will also be digitalized and transformed into a new form. Both Marcuse and Virilio's views seem to support and explain this argument theoretically. A practical study is essential to make a more precise judgment. However, it is possible to see that the observations made by both Marcuse and Virilio in describing the social change in their own period are observed today. The spread of technological rationality to society can be seen not only in the increase of professionals with this logic, but also in the functioning of artificial intelligence and smart tools. The fact that smart tools can learn many things about individuals with the algorithms built on the data they collect is a clear indication of this. It has enabled the internet of things to connect smart vehicles such as phones, tablets and TVs used in the home, or larger machines, to establish an unmanned or subject-free connection with each other. In such a digitization process, the individual is increasingly left out. In fact, being out is not an exclusion but an introversion.

As a result, it will not be impossible to say that the rise of digital culture will digitize the existing culture along with technological rationality, and thus conclude that individuals may be reshaped into a one-dimensional human being by reshaping within the digital public space and turning into a one-dimensional person.